

Блищать шоломи наймані у білих.
Усі кордони банди загатили.
Життя чи смерть — усі назустріч,
На барикади,
Червоні салдати!

Товариші в тюрмі лежать, закуті.
Найкращу кров убивця точить лютий.
Ми месники. Ми спадкоємці.
На барикади,
Червоні салдати!

І голову візьміть. І серце. Впийтесь крові.
До нас ідіть, всі мудрі й до офір готові.
Боротимемось. Чи сконаєм.
На барикади,
Червоні салдати!

Жінки до нас: Брати, до зброї!
Нас діти кличуть: Зброї! Зброї!
Ми власним тілом вкриємо свободу.
На барикади,
Червоні салдати!

З німецької — І. К.

ЕРІК МЮЗАМ

БЕРЕЗЕНЬ

Нічний сніг вулицю фарбує у блакить.
Здіймається ліс чорно при дорозі,
Галуззя голе простяга в погрозі —
Мов зброя з форту зворожнілого стремить.

Хто снігу тут вогкого нагромадив?
Хто в небо стільки сірого убгав,
Заблудлу ногу налякав і зрадив —
Аж в остраху тепер сторожко сновига?

То березень. Грозить і давить владно.
 То всесвіту вагітність неминуча.
 То розколов весняний випар чадний
 Зимову тугу, смертну та рипучу.

З німецької — І. К.

GERMAN KESER

ОПОВІДАННЯ МАНДРІВНИКА *

Нехай горить синя нічна лампа! Лежіть! Ви не можете мені більш допомогти! Мені треба лише отямитися. Пара дряпинок не будуть довго кривавити. Я дещо розуміюся на цім.

Я сам старий медик. Власне я кілька років, як кинув цю свою професію.

Я простягаюсь. Мені вже знову краще. Не спускайте феранки. З кожним промінням світла, що пробігає мимо, мені стає краще! Тоді я знаю, що це прокляте місто віддаляється щоразу більше. Це місто! Знаю я його добре! Скрізь я б насмілюся затриматися, але тільки не в цьому сірому, прикордонному місті! І раптом — п'ять годин! Повних п'ять годин! І тільки через смішне горіння букси в колесі вагону безпосереднього сполучення!

* Вміщуючи новелю Германа Кесера, що автор надіслав її для нашого журналу, Редакція подає нижче нотатку німецького пролетарського письменника Ф. Вайскопфа — про Г. Кесера, також подану до Гарту.

Герман Кесер належить до найпомітніших постатей з - поміж німецьких прозаїків. Якщо говорити про передвоєнний експресіонізм, то ім'я Кесера треба назвати в першу чергу. Він стояв у перших лавах, коли йшло про те, щоб формально революціонізувати виснажену й до смерти загнану мову, переорати її, зворушити ґрунт так, щоб вона могла стати будівельним матеріалом для нової поезії. Кесер був лівим не лише формально, бо й політично він також належав до тих небагатьох письменників, що підчас війни не стали жертвами шовіністичного чаду. Живучи в Швейцарії, він уникнув долі Демеля, Керра та багатьох інших „військових поетів“. В своїх новелях Кесер обробляв спочатку історичні теми, а потім і сучасні, цілком близькі до дійсности, на-

Чи я впав? Дійсно! трошки крові на лобі й на вусі, що появилася підчас нещасливого падіння. Але це був лише кінець. Вразливий ефект. Саме головне полягало в цілком інших хвилюваннях.

Коли ви справді бажаєте мене слухати, то я згоден краще розповісти з початку!

Це добре, так лежачи, розмовляти і знати, що ви на верхньому ліжку. Я говорю до деякої міри анонімно. Я не можу вас бачити, але все таки я не один. Ви слухаєте мене також анонімно. Ми не знайомимося один з одним. Кожний виступає анонімно.

Потяг все швидше відстукує такти руху. Ми переїхали кордон. Що швидше ми ідемо, то швидше я заспокоююся.

Моею помилкою було, що не залишився на вокзалі! Мені не соромно признатись в цьому... Я боявся міста, де я не був дванадцять років. І я з протесту проти свого власного страху, покликав найближчий кращий автомобіль, на вокзальному майдані, і сів до нього.

Сонне місто, що не посунулось наперед ані на крок! Мій автомобіль між п'ятою та шостою годинами ясного часу після полудня — однісінький екіпаж! Вулиці, майдани, садки, сквери, дерева — все ніби закам'яніло. Будинки та церкви, криниці та мости, наче надгробне

приклад, у „Людині з вулиці“ („Strassenmann“) відбив він німецьку інфляцію, — мовою стільки пластичною і виразною, яку ледве чи зустрінемо в кого іншого з сучасних німецьких прозаїків. До Радянського Союзу Кесер завжди виявляв жваву зацікавленість і великі симпатії. Революційна німецька інтелігенція до цього часу завжди могла розраховувати на його підтримку.

Щоправда — Кесер далекий від того, щоб його можна було назвати пролетарським революційним письменником. Однак він належить до тих громадсько-радикальних письменників, що намагаються пізнати дійсний стан світу й суспільства, і змальовують їх у своїх творах без прикрас і викривлень, свідомі того, що їхня кляса і її порядок вичерпали себе остаточно.

Найвидатніші твори Кесера: „Лукаш Ляндкофлер“ (Lukas Landkofler), „Людина з вулиці“ (Strassenmann), „Від хаоса до форми“ (Vom Chaos zur Gestaltung), „Музика в пансіоні“ (Musik in der Pension).

Ф. ВАЙСКОПФ

62 каміння. На вулицях рідкі, наче загублені люди, крамниці, безбарвні й нерухомі, як лід. А над цим усім задушливе, сіре, важке небо, що гнітюче впливає на кров і нерви.

Мені треба було б повернутися назад у перші ж півгодини. Бо наче великий тягар важко ліг мені на душу. Я натомість звелів відвезти мене геть далеко на вільне повітря, вздовж великого берега річки.

Але й тут також ніякої прохолоди й ніякого руху. Річка стояла тиха, тиха і зовсім нерухомо. Мене кортіло вискочити з автомобіля й встромити руку в воду. Але я цього не зробив, бо побоювся звернути на себе увагу. Всі люди спинялися і дивилися мені вслід. Всі затримували кроки, і настирливо знизу заглядали мені в обличчя. Кожний з них — погрозливий знак запитання. Навіть діти лупили на мене очі. Одна маленька дівчина кинула навіть камінчиком в автомобіль. Він злегка зачепив мене за висок.

З мене було досить! Я звелів шоферу повернути назад і спитав про ресторан. Шофер назвав італійську гучну назву, що була мені невідома, і швидко полетів назад до міста. Я закрив очі, щоб більш нічого не бачити.

Коли я розплющив їх, то був уже перед приміщенням, де я в свій час бував тисячі разів із своїм померлим другом та його дружиною! Його тільки було перебудовано та змінено назву. Я зайшов туди з упертості.

Це було те саме старе приміщення — кругла заля без нішів, тільки інакше пофарбована. Здавалось, що все місто зібралося в цій залі. Майже всі столики зайняті. Але наш постійний давній стіл був вільний! Це справді був той самий стіл, тільки, що тепер він був одшліфований та вкритий червоним лаком. Я зціпив зуби й сів біля нього.

Навкруги мовчанка. Добру годину я їв без перерви виключно італійські страви, що в протилежність давнішим часам були своєрідно сервіровані. Безперестанно пив темночервоне шипляче вино.

Так от тепер цим я починаю про саме головне! Це був той самий стіл, що за ним я 1915 року своєму приятелеві аптекареві мусів був обіцяти чесним словом — „спастися йому життя“. Він називав це спасінням життя. Я був у той час всього лише лікарем на практиці, мізерним інтерном, як і багато інших, і мене було призначено до дрібнобуржуазного купецького будинку відпочинку в Вальдфорштадті. Щоб набути знання доктора, я не мав грошей.

Мені було понад сорок, йому було щось з тридцять.

Він хотів мати атестат, певний атестат — проти війни, як він його називав. У той час із чужоземного прикордонного міста також викликали чоловіків його віку й вони повинні були вступити до війська.

То правда, що він трохи не здужав. Вже кілька років у нього були хворі серце та легені. Це походило з його власної вини. Але я звичайно твердо вирішив, не вважаючи ні на що допомогти йому, хоч би з любови до його дружини, хоч вона ніколи зі мною про це не говорила. Та й взагалі вона зі мною говорила мало...

Але ж я твердо намірився триматися правди і не перебільшувати. Я поставив собі це за обов'язок. Навкруги говорилося, що ми спільно попрацювали біля одного великого хемічного винаходу.

Я вже казав вам, що то була його власна вина, що він не дбав про своє здоров'я. Він був зовсім недбайливий чоловік. Це був усіма сторонами марнотрат і безоглядна людина. Я завжди був ощадливий і такий ще є й тепер. Він же цілі ночі пиячив та грав на роялі. Й вимагав од своєї дружини, якщо вона була при цьому, з захопленням дивитися йому в очі. Він ні разу не захоплювався своєю професією. Це він мені сам казав. До цього часу він зробився всього лише аптекарем, тому що провалився на іспитах у сьомій класі гімназії. Потім, пізніше, підманом він добув звання доктора ботаніки.

Чи була ж це статечна, поважна людина? Звісно, ні! Він зовсім не був серйозний винахідник, всупереч надхненному вигляду його кучерів, вогненному зору, та його величному іменню — Де-ля-Рен! Він був скоріше безпутник! Його жарти мали непристойний характер. Він, як дитина, радів, коли в аптеці дами в певних випадках боязко проходили крізь двері, обережно виждавши поки не зникнуть останні покупці і потім, соромливо загикуючись, звертались до нього з проханням. Йому було задоволення заставити тремтіти й страждати цих бідних молодих дам та мучити їх запитаннями. Така огидна, нечесна риса! І завжди вино! Вічно вино!

Не я, він сам був найбільший свій супротивник. Мій атестат ніякісінької користі не приніс. Я старанно зробив всебічний медичний огляд його і дав позитивні висновки. Його все ж таки забрали до війська. Він мусів був виїхати. Звісно врочисті проводи на цілий день з шампанським та промовами!

Мабуть, потім, на місці, на посаді з „трагічного лиха“ він також гуляв і це, а не щось інше було причиною того, що він уже четвертого дня впав бездиханим трупом на дворі касарні в Штутгарті.

Що ж я міг тут поробити? Не можна ж глянути в серце другої людини.

Всі ці спогади постали мені в голові. Але вони ні на одну годину не поспували мені апетиту. Я пив і їв так, як ніколи в своєму житті. Рахунок був такий великий, що я примушений був дати для розплати білет на 500 германських марок. Господар, непоквапна людина, з випученими недовіркуватими очима, підійшов до столу й попросив мене показати своє посвідчення.

— Це фалшиві закордонні гроші в обігу.

Я протягнув йому свій паспорт.

Він сказав:

— Для мене краще було б — персона з міста.

Я встав і, не говорячи ні слова, підійшов до телефонної будки. Він здивувався, що я знаю, де телефон-



ДО СТАТТІ
Є. ХОЛОСТЕНКА

ВИСТАВКА
НІМЕЦЬКОЇ ГРАФІКИ

DER WILDE CHRISTIAN



ROMAN VON
ROBERT
HOHLBAUM



HOHL-
BAUM
DER
WILDE
CHRI-
STIAN



ДО СТАТТИ
Є. ХОЛОСТЕНКА

ВИСТАВКА
НІМЕЦЬКОЇ ГРАФІКИ

на будка й став перед дверима. Я пригадав собі номер телефона лікаря міської лікарні для божевільних, що з ним я підтримував знайомство по професії. На „Галло“—я називаю своє ім'я повним титулом. Сумний голос служниці відповів: „Це пансіон Де-ля-Рен“... Я повісив трубку.

Перед телефонною будкою чекали господар і кельнер. Я крикнув їм:

— Нікого не можу найти!

Вони покликали поліція в формі. Він списав майже всього мого паспорта, визнавши його за цілком правильний. Нарешті взяли мої гроші. Під градом поглядів сотні людей виходжу. І це дає мені певність, що Ерна, жінка мого приятеля, тимчасом узнала, що я тут.

Куди тепер? Ще три години треба перебути! Та ще й до цього важка, як падаюче каміння, літня спека, гарячий брук вулиць!

В пів на десяту ще не ніч. Що робити? Я стомлений і п'яний. Брук присмоктує мої ноги. Я ледве міг підіймати ноги, щоб робити зовсім маленькі кроки.

Тільки щойно минуло вісім годин. Стрілки годинника наче стоять міцно пригвинчені. Я пройшов три квартали. На це я витратив силу часу, а на всіх годинниках ще тільки вісім.

Блукаючі люди знов витріщають на мене очі. Я обороняюся—суворо дивлюсь на всіх людей, лякаючи їх. Це впливає. Вони, злякавшись, проходять геть.

Але куди? В готель? Неможливо! Насамперед у готелі про мене буде питати Ерна! Чи ж дійсно вона буде ганяти за мною, тільки тому, що я один раз був у цьому місті? Раніш вона не мала такої вдачі. Та вона ж ніколи й не боронила своїх прав. Розпочала б вона лише процес проти мене!

О! Такий процес показав би всьому світові, що я нарешті прибув сюди з-за власного винаходу свого славнозвісного препарату і що думка про участь у цій справі її коханого Бено остаточно звелась би нанівець.

Пригадуеш собі, скільки сили віддають люди за, так звану, ідею!

Ми так часто говорили про наш винахід, що ніхто не зміг би сказати, хто з нас обох заклав перші міцні правильні підвалини. Я хочу придумати ще ліки для зміцнення нервів, що разом із тим повинні також мати і велику загальноживану високу спожиточність.

Мені припала до голови думка про маленьку бісквітну форму тоді, як після смерти Бено пройшов уже довгий час. Саме це пакування, в формі бісквітів, спричинилось потім до великого успіху. Таку ідею міг мати кожний шахрай.

Я б охоче добровільно підтримав Ерну. Але поведінка її стала цьому на перешкоді. Чи міг я їй запропонувати грошей? Вона могла в цьому лише побачити доказ визнання вини.

Бено був нечесний. Час і лабораторія, власне кажучи, належала власникові аптеки, а не йому — провізорові. Я ж працював лише в свої вільні години. Папір для обрахунків був мій власний. Я не обманював свого службового начальника щодо свого утримання.

Ви, мабуть, тільки не повірите, але Бено ніколи не надриався над нашим великим винаходом! Чоловік він такий: і нашим, і вашим! Чоловік, що його життєвою мрією було побудувати в їдальні на горіщі пожадливого, пишного замку — холодника, щоб охолоджувати шампанське цілими діжками! Експериментатор-дослідник, що з примхи припинив наукову працю та цілими тижнями готує парфюмерію!

Парфюмерія! Звісно, щось для дам! Ерна цим особливо захоплювалась.

Він потім, коли на це вважати, міг тільки спритно мене турбувати! Наприклад! Перед самим покликанням до військової служби, він несподівано відмовляється розказати мені про останні результати дослідів у лабораторії. Захищаючи рукою свою чорну нотаткову книжку, він коварно всміхається й говорить: „Терпіння, мій

любий!?" Я мав підозріння, що він лукаво вже розпочав навласноруч переговори з якимнебудь акційним товариством.

Само собою зрозуміло, що його дружина всього цього ніколи не бачила в справжньому світі. Насамперед, вона не догадувалася, що тільки з пошани до неї, я дозволяв собі так довго підтримувати товариські відносини з цим недбайливим і неохайним чоловіком, доки це остаточно не припинилось само собою.

Я цього не бажав. Коли я говорю це, то не відступаю від правди ні на крок. Коли б було інакше, я у вісім годин не думав би, чи з'явитися мені добровільно їй перед очима, щоб одверто розмовляти з нею так, як я ніколи ще з нею не говорив!

Я не міг. На мені не було ні одної сухої нитки. Я навіть загубив свідомість того, хто я є.

Як я забрів до кіна на маленькій боковій вулиці, я цього ніяк не можу пригадати. Мабуть, якийнебудь продавець квіток зтягнув мене туди.

Я з своїм обличчям хотів бути у темряві. І сподівався на прохолодне приміщення. У задній частині залі я вмовстився в ложі. Я почував себе дуже стомленим. Театр був майже зовсім порожній. Було тільки ще задушніш, ніж на вулиці.

Над моєю головою одноманітно, як барабан, затарохкотів апарат. Музики ніякої. Казали, що п'яніст хворий.

Я сидів укритий потом у темному гарячому тумані. Геть далеко від мене миготіли незроуміли картини на ясному тлі. Мене зразу охопив новий страх: касирка! Голос із касової перегородки! Хіба він не подібний до голосу Ерні!? Хіба касирка не була така маленька, як Ерні!?

Я скам'янів. Знов прийшов до себе. Оглянувся. Ззаду мене немає нікого. Але заля глядачів повна схвильованим людом. Оглушливо, як сто барабанів, туркотить апарат...

Маленьке світлове кружальце на темнім екрані раптом збільшується і з нього, відкривши вуста й голосно

68 сміючись, іде постать Ерні. Поруч з нею постать Бено. Вони глузують з мене. Ерна вперше носить нову коротку зачіску. Бено загубив маленькі вуса. Моя широка розкішна борода геть. Обидва прекрасні. А я став ще огиднішим, ніж був колись. — Кумедна стрижена малпа, — і Бено знав це наперед...

Картина зникає, переходить у промінястий виноградник над річкою. Осінні дерева ясні, жовтяві. М'яке, ясне сонце. Ерна білява. Я з Ерною чекаю на Бено. Хочу Ерні сказати, що повинна ставитися до мене, як до приятеля. Вона надзвичайно хороша. Я не можу говорити. Вона закинула ногу на ногу. Над чорною панчохою бликає на нозі смужка голого тіла. Ця картина дразливо впливає на мене й б'є в серце. Я ледве втримуюсь на стільці. Її гола рука пече мені в очі. Тремтячи, потай, крадькома, я торкаюсь до неї простягненим пальцем. Вона не звертає на це уваги. Вона чекає на Бено. Я хочу поцілувати її лікоть. Я скаженію. Вона миттю ловить мій погляд. Підтягає ближче до себе руку, тремтить. Кидає на мене холодний погляд, як на чоловіка, що не вартий уваги. Зстрибує й біжить геть, покинувши мене самотнього...

Я з Бено. Він випивши. Він величний чванливо стукає об свою чорну нотаткову книжку, не даючи її мені, водить мене з кабака в кабак. Я крадькома беру у нього з кишені зшиток, пишу вдома до самого досвітку, а ранком, коли він лежав ще в постелі, зайшовши до нього в приміщення, я сунув нотаткову книжку назад у кишеню.

Бено мертвий. В залі довгими рядами стоїть багато ліжок. Божевільні жінки корчаться на подушках, неспокійно крутяться під укривалами. Завмерла Ерна лежить закутана хустками і, вирячивші очі дивиться на мене. Відкрила рота. Кричить: „Душогуб! шахрай“!.. Я хитаюсь. Психіатр посміхається. Вона швидко вичуняла б...

Але „душогуб! шахрай!“ скаче в летючих величезних буквах поперек екрана. Летить крізь театр над рядами

стілців і просто на мене. Рої летючих слів злітаються до мене, тріпочуть і осипаються дощем, геть заволікаючи мене. З паркету, йдучи перевертом, виникають людські постаті. Їм здається, що я з ними граюся. Це був би суд. Мені сперло дух. Мені здушило горло. Я падаю і падаю...

Прокинувся я лежучи на покійному ліжкові міської станції порятунку. Перший зір мій упав на годинник. Одинадцята!

Годину тому мене привезли сюди непритомного, начебто після сонячного удару. Питають про моє приміщення

Я говорю:

— Спальний вагон в 11 годині 45 хвилин!

Скоро я відти пішов.

Але перед цим я викликав ще раз, але тепер уже свідомо, номер пансіона Де-ля-Рен. Назвавши голосно своє імення, спитав:

— Це дружина доктора Де-ля-Рен?

Похмурий голос служниці відповів:

— Дружина доктора Де-ля-Рен вже померла! Сьогодні якраз минув рік!

Тепер ви знаєте все... У мене були корчі в мозку. Діагноза на сонячний удар не ствердилась. Яке мені діло до цього?

Потяг котиться. На моєму надгробнику не буде стояти ні „душогуб“, ні „шахрай“. Бено мертвий. Ерна мертва. Сіре місто далеко. А я? Я їду й живу! За десять годин я в своїй віллі. Мій автомобіль забирає мене на вокзалі. Діти чекають. Моя дружина, гарна, видатна дама тут. Я президент всесвітньої фірми. Скрізь процвітають хемічні фабрики. Мій шестидесятий день народження був святом для науки, торгівлі та промисловости. Я недо-торкальна особа. І коли ви ще раз спитаєте мене, що ж було насправді, то я дам вам лише дуже коротку відповідь:

— То було ніщо!

Тепер я починаю подорожувати. Увесь мій скарб — книжки та уніформа — залишився у Петера Коша, і разом з ним я ніби залишив йому всі турботи, що ними сповнене було перебування в Берліні. Збори, засідання, мітинги, зустрічі з товаришами, перевтома, щоденні тривоги, гарячковий темп життя — все це там, на вулицях Берліну, в пролетарських льокалях, та ще в маленькій, тісній, освітлюваній газом комірчині Петера Коша, де з кожного кутка визирають страшні злидні. Я ще повернусь сюди на кілька день, — ще мушу зазнайомитись із тим, із чим не встиг зазнайомитись. А покищо — подорож!

Приємна і безтурботна подорож людини, що взяла з собою в дорогу тільки вуха та очі — найпортативніші і найдосконаліші в світі апарати.

Тихого сонячного вечора Anhalter Bahnhof **, попихуючи білою парою, спокійно, навіть меланхолійно ви-ряжав потяги на Ляйпціг. Громадяни допивали своє пиво та доїдали гарячі ковбаски з пересувного буфета, що весело проїздив безконечно довгим і врочисто тихим пероном.

У купе третьої класи незабаром блиснула щедра електрика, і чистенькі, лялькові будиночки станцій хутко замелькали повз вікна вагонів.

Все таке пристойне, чисте і ніби всміхається. Я розгортаю ілюстрований тижневик „Lachendes Leben“. І справді в ньому все сміється. Стрижені по-запорізькому голови німців на міцних спортсменських в'язах одверто й весело споглядають „божий світ“ вогкими од задоволення очима. Білі, мов український рафінад, і міцні, як залізо, блискучі, всміхнені зуби жінок розсипалися радісними разками на крейдяному папері.

* Див. Гарт №№ 2, 3, 4, 5, 6, 7 — 8, 1929.

** Вокзал у Берліні.

— Які ми здорові! Які ми впевнені, дужі й свідомі своєї сили! Наші м'язи треновані й слухняні, як гнучка сталь. Наші рухи меткі і зручні в замахах. Наші легені не залишають бажати нічого кращого. Шлунки працюють нам, як найдисциплінованіші полкові кашовари бравого генерала. Хто сказав, що буржуазія розкладається? Ха - ха! Ви наївний, наївний чужинцю! І ви повірили? Ха - ха! Дивіться на нашу прекрасну голизу. Ви не знайдете на ній жадної плями. Дивіться на шкіру. Вона чиста і еластична, як фабрикат найкращого гатунку. А наші нігті! Вони витончені й блискучі. Та хіба ви не бачите, що вони здатні рвати не згірше від леопардових пазурів? О, та снажна рука золотоволосої медхен, що впала вам у пожадливе око, то рука найпершої рекордсменки, рука прекрасної веслувальниці. Так, вона, звичайно, тямить правити й автомобілем. Подивіться на її стегна. Художня, різбярська робота, адже правда? А як вона чудово на них підскакує. І ви повірили були, що буржуазія розкладається? Кому? Отим жовтозубим, щербатим, з довгими шиями і невковерними жилавими руками? Тим, кого ви бачили в кварталах Ведінгу та в тих задушливих тісних льокалях? Ха - ха! Адже єдина їхня перевага це те, що вони завжди голодні. Решту переваг маємо ми! Тільки ми! О, ви не знаєте, які модерні, надійні, перевірені на щедрій практиці способи захищати своє життя ми маємо! Ви не знаєте, наївний чужинцю.

Читайте „Lachendes Leben“. Читайте! І нікому, чуєте? нікому не кажіть: „буржуазія розкладається“. Бо з вас сміятимуться!

Так весело й самовпевнено гукали мені сторінки ілюстрованого журналу.

— Fertig!* — Лунав за вікнами короткий вигук начальника станції. І потяг летів далі, залишаючи позад себе лялькові будиночки.

* Готове!

— Так - так, — стверджували колеса. Тільки паротяг на гомінких вузлах потрясав повітря бадьорим і грізним, як невблаганне заперечення, басом. Але в вагоні їхала ділова публіка, і не було до кого сказати:

— Галло! Єдина їхня перевага — це те, що вони завжди голодні. А не здається вам, що цієї переваги уже досить для того, щоб проткнути вам пузо? Що? Ну, не сьогодні, то завтра.

Стабілізація, мов дозріле важке яблуко, що, висячи на гілці, перебувало під небезпекою впасти, а впавши, відчуло ґрунт і лежить задоволене та рум'яне. Переверни його, уважний досліднику! Ти побачиш другий — розм'якшений бік, бургувато - жовтий, як пролежень на шкірі мерця. Завзятий червак уже прогриз його до самої середини.

Це єдине, що залишалось подумати людині, що не мала можливості звернутись на адресу фабриканта ілюстрованих журналів хоч би з такими філософічними словами:

— З вас страшенно дотепний соціалдемократ! Ви талановито служите своєму панові. Чи не одвідуєте ви часом ревію „Тисяча голих жінок“, те саме ревію, що день - у - день виставляється в Берлінській „Komische Oper“? * Адже там, сповнившись еротичної млости, добрий буржуа совається в кріслі, набирається справжнього патріотизму і благодушно мугикає в потрібне підборіддя — „Deutschland, Deutschland über alles“ **. Адже там, як ніде краще, показується „прекрасна голизна“ і спортсменська вправність молодих фашисток! Не інакше, як цим ревію, живите ви свою фантазію і своє буйне надхнення. О, не турбуйтеся, я також одвідав „Тисячу голих жінок“, щоб не бути голослівним. І я скажу навіть більше! Соціал-демократичний поліцайпрезидент — це ж справжній державний розум! Як дотепно він придумав: у день великого релігійного свята, коли республіканці каються в своїх

* Згадувана раніше „Комічна опера“.

** Німеччина, Німеччина над усім.

гріхах і прощають один одного, усі театри Берліну мусять показати благочестиво-патріотичні вистави! Це ж геніяльно. „Komische Oper“, наприклад, у той день замість „Тисячі голих жінок“ виставила цілком благочестиву п'єсу „Віра і вітчизна“ („Glaube und Heimat“)...

А „кафе-танці“! Жадна жінчина не мала права уже з одинадцятої години вечора напередодні свята не лише „заробляти на хліб“, а навіть просто танцювати фокстрота. Така витриманість! Така суворість звичаїв! Один помах шуцманової палиці — і всі бажання слухняних республіканців заснули в жилах, як вітерець на межі. Не вірте, пане соціал-демократе, нікому, хто скаже вам: „буржуазія розкладається“. Не вірте нікому, хто скаже: „її роз'їдають соціальні протиріччя, як іржа роз'їдає залізо, навіть швидше! Як червак точить доспіле яблуко“. Не вірте, бо вас засміють, і господар вижене вас із двору, як поганого, зрадливого собаку! Кажіть: вона здорова і рум'яна. Вона сповнена творчого напруження. Вона відроджує Німеччину. І заспівайте: „Deutschland, Deutschland über alles“.

Отак міркуючи, я й не зчувся, як пройманув Вюртемберг і потяг підійшов до Ляйпцігу. Таким чином, я перепустив єдину, можна сказати, нагоду поміркувати про Мартина Лютера, що чотириста років тому розліплював був свої проклямації на Вюртемберзькій церкві. А перепустивши цю нагоду, незручно було б повертатися до Лютера, тим більше, що вичерпливу згадку про нього уже подав у своїх „Нотатках мандрівника“ український письменник О. Досвітній.

Мені майже нічого не залишається після нього писати про Ляйпціг. Єдине, що я можу зробити, це не погодитись із автором „Нотаток“, що назвав Ляйпціг „легковажним джигуном“. Де ця легковажність, коли, крім фашистських листівок, що ними обсипають людей на вулицях цього вченого й, безперечно, поважного міста, людині на кожному кроці загрожує ще й інша небезпека: бути зачепленим за ребро колосальним і зручним для

74 цього носом вільної громадянки Ляйпцігу, як легендарного Байду зачепив був свого часу цар турецький гаком.

Особливо гостро відчуваєте ви цю небезпеку увечері, в ресторані, де на маленькій естраді награвють на гітарах та цитрах трагічно смішні баварці в коротеньких штанцях, і „весела мюнхейнка“, виконуючи роль співачки й танцюристки, гепеє перед вами чесними хліборобськими ногами, посміхаючись винувато й розпусно разом. Тоді, обернувшись ліворуч, ви побачите загрозливий ніс „жінщини“, вона стежить вас, як голодний коршун. Її кухоль для пива порожній. Обернувшись праворуч, наткнетесь на два, три, п'ять носів. Страшна доля молодецького Байди негайно впливає в вашій уяві, і ви, як то кажуть фахівці, „даєте дряпу“. Тільки потім, як небезпека залишиться позаду, ви зідхнете з полегкістю:

— Ху. Нехай йому смуток з таким „веселим“ життям.

Щождо ляйпцізької друкарської промисловости, то вона справді не мала собі рівної в цілій Німеччині, аж доки в Берліні не постала велетенська друкарська фабрика Ульштайна. І хоч ми чесно одвідали ляйпцізькі друкарні, з великими труднощами діставши на це дозвіл дирекції, ми все ж таки з більшою охотою розповіли б про Ульштайна, цю казкову фабрику журналів та книг, хоч і друкарні Ляйпцігу переводять не менше дорогоцінного паперу.

Газета „Neue Leipziger Zeitung“, наприклад, вийшла в неділю 25 листопада на сорок дві сторінки європейського газетного формату. Одинадцять друкованих аркушів!

При такому розмірі можна бути спокійним, що кожний спекулянт, націонал-фашист, педант і просто „республіканець“ знайде в газеті все потрібне для себе, все, що цікавить його кишеню, серце й дружину.

Воістину, яка іронія: „свобода друку“! „Свобода“, що при ній масовий збірничок робітничих пісень — „Liederbuch“ — виходить з-під поли, убогою брошуркою на дванадцять сторінок мізерного розміру, друкований на

машинці! І одна буржуазна газета забирає на одне число мало не дванадцять аркушів, сорок дві газетні сторінки! Оце і є „свобода друку“. Хто скаже після цього, що з соціалдемократів не талановиті брехуни і ошуканці? В кожному разі, якби знайшовся такий дивак, то соціалдемократи мали б цілковите право навіки образитись...

А поза тим, і справді, Ляйпціг нічим не дивує. Звичайно, можна згадати ще хутра, університет, що в ньому учились колись Клопшток та Лесінг. Останній, щоправда, нічому не навчився був, аж доки не залишив університету і не пішов у науку до життя, жорстокого і сповненого непримиренної боротьби...

То були часи, коли прокидалося буржуазне самоусвідомлення і коли Ляйпціг був першим у державі торговельним пунктом, „майже республіканської незалежності“, як каже Франц Мерінг. Тоді в ньому навіть військових залог не мали права тримати...

Ці часи пройманули, як юність. І тепер, за часів собачої старости буржуазії, на десятому році німецької „республіки“, в Ляйпцігу уже „республіканські салдати“ живуть в королівських касарнях, що їх прикрашують камінні літери:

„Касарні короля Альберта“...

Тоді, в часи Лесінга, з Ляйпцігу був не тільки центр книжкової торгівлі, а й центр художньої літератури, цієї єдиної арени боротьби, в якій буржуазні класи могли тоді змагатися за свою соціальну емансипацію. А тепер... провінція гнилої буржуазної диктатури, що глушить вільне революційне слово убійче грубими і одверто загарбницькими „цайтунгами“...

А втім... Ляйпціг — учене місто. І ви б не виконали „приємних обов'язків“ мандрівника, коли б не одвідали музеїв, принаймні, музею, що на майдані Августа.

Тут ви побачите справжніх голубів, непричетних до жадної політики. Миких птахів, що, сповнені кротости й довір'я до ляйпцізьких буржуа, зграями літають над

76 майданом Августа, клюють брот із рук дітей і потім сідають на пишну скульптурну групу перед музеєм — одпочити й залишити на ній численні білі цяточки, сліди голубиноного життя... Богоподібні мужчини, з хвостами замість ніг, трублять у роги і стримують крилатих коней, роздираючи їм роти міцними вудилами, й жінки, з крутими стегнами та тугими горбиками грудей простягають над ними й до них свої принадні руки, обтяжені рибою, квітами, виноградною лозою і раками. Вгорі, на заломі колони, що підноситься над цілою групою, розважаються легковажні амури. І як пасує до всього цього буркотіння голубів! Зворушлива ідилія! Хвальна добрість благочестивого буржуа, що власною рукою годує птахів — живих символів миру та громадського спокою.

Тільки в фашистівських газетах не все спокійно. Там блискають шалені блискавиці і гримлять громи на адресу „бунтарів“, „ледарів“ і „зрадників батьківщини“ — рурських робітників...

В музеї ви побачите портрети роботи Франца фон - Ленбаха: король Альберт Саксонський, кайзер Вільгельм І сидячки, князь Бісмарк в цивільному, фельдмаршал граф Мольтке в мантилі, князь Бісмарк в кірасируніформі тощо. І, о диво! Картина Костянтина Мейніра — „Дівчинка шахтарка“. В каталозі ви прочитаєте, що то дочка художника. Крім того, ваше око вразить прекрасна картина Бекліна „Гімн весни“, жахливо зіпсована амурами, що літають у блакиті над головами трьох жінок.

І тоді можна їхати на Дрезден.

2

Дрезден — суцільний витвір мистецтва! Ельба. Славнозвісна Цвінгерова галерея. Мости Фрідріха Августа. Неймовірна колекція коштовностей в Замкові — (Grünes Gewölbe“). Колосальне зібрання скульптури — (Skulpturensammlung). Дрезден — місто неймовірної краси!

Як же не пробути в ньому хоч днів із вісім? Адже саму Мадонну Рафаеля, досягнення над досягненнями італійського образотворчого мистецтва XVI сторіччя, годиться споглядати кілька день...

Але мені зіпсував настрій перед самими дверима Цвінгер-галереї один молодий безробітний художник. Він і тихий, і лагідний був, але він був голодний і попрохав у мене на хліб.

— Як? Ви художник—і просите на хліб? Ви? Тут, під дверима знаменитої на цілий світ галереї?..

— Благаю вас, не кричіть так голосно. Поліцай може прогнати мене. Я малював там копію з однієї картини. Але не так то легко продати, знаєте... Я ще молодий художник.

Він посміхнувся. Як посміхнувся... Перекривив обличчя жалкою гримасою! Він був без картуза, в старенькому піджачку. Худе зеленкувате обличчя. Можна було повірити, що він голодний. За півмарки він дякував до жаху щиро.

І от ви підіймаєтесь по широких сходах цього будинку світової слави і насамперед проходите до окремої кімнати, що в ній зберігається Сикстинська Мадонна.

Кілька одвідувачів сидить тут на стільцях. Споглядають.

Мертва тиша.

Ви входите нечутно і нечутно сідаєте або стаєте десь, вибравши зручну позицію.

Перед вами—твір, що про нього ви звикли думати, як про щось недосяжне, незрозуміло прекрасне, як про щось таке, що коли ви побачите його, то захитаєтесь. Ви звикли так думати, уявляти, нарешті, говорити, ніколи не бачивши цього твору і, майже, не сподівавшись будь-коли побачити.

Але ось вона, Мадонна Рафаеля, перед вами. Ви дивитесь і... не хитаєтесь... не падаєте... Ви з жахом відчуваєте: „Що ж це? Я не розуміюсь на мистецтві? Чому я не падаю? Чому я спокійно, зовсім спокійно

78 дивлюсь на цю картину і навіть жадного тремтіння в пальцях не відчуваю? Адже це... Сикстинська! Мадонна! Рафаеля!“

Ви непомітно озираєтесь. Як же інші одвідувачі?

Сидять. Стоять. Замислились.

Тоді ви також сідаєте і теж „замислюєтесь“.

Проходить півгодини.

Година.

Ви дивитесь на картину і вже не звертаєте уваги на відвідувачів. Ви звертаєте увагу тільки тоді, коли чуєте дзвоник і служник приходить сказати, що вже четверта година, галерея зачиняється.

Про що ж ви думали?

Про все.

Ви думали насамперед про те, що ця Мадонна і справді нічим не нагадує вам богородицю. Ви думали про те, що перед вами чудова, гармонійна, здорова жінка, що хлопчисько, що в неї на руках, також чудовий хлопчисько, рожевий наївняк, і мати його дуже його любить, хорошою здоровою любов'ю. Від кожної складки її одягу і навіть від ступнів її ніг віє на вас земне, упевнене щастя. Її хода струнка. Її форми сповнені життєвих сил. Вам стає радісно і приємно за цю жінку. Якщо ви — батько, то ви згадаєте свого хлопця і напевне згадаєте й дружину.

Далі ви почнете думати взагалі про життя. І в залежності від того, до якої класи ви належите, яких політичних переконань тримаєтесь і кому та якій справі служите, так будете й думати...

Звичайно, у вас не знайдеться під рукою XIV тома Г. В. Плеханова. Ви тільки подумаете про нього. Але, як тільки зможете, нарешті, взяти цей том у руки, ви відкриєте його на сто сорокові сторінці і прочитаете про Сикстинську Мадонну.

Отже, я не буду писати, що ця картина, найкращий твір італійської школи XVI сторіччя, завершувала довгу боротьбу земного ідеалу з християнсько-манащеським.

Завершувала перемогою земного ідеалу. Я сам прочитав про це на сто сороковій сторінці...

Але в цьому її сила. В цьому „секрет“, чому вона аж ні краплі не вражає вас і чому ви можете довго - довго споглядати її і неодмінно прийдете ще й другого дня, й третього, аж поки не виїдете з Дрездену.

Крім того, ви, звичайно, обійдете всі безконечні залі галереї. Pozнайомитеся з прекрасними творами великих майстрів не лише італійської школи, а й флямандської, голяндської, німецької, нідерляндської... І погодитесь, нарешті, з т. О. Досвітнім, що в своїх „Нотатках“ справедливо писав про цю галерею: „Митці пензлю своїми картинами дають навіть змертвілому потяг до життя, до людських красот. Хочеться жити, забути всю нудоту, нещастя людства...“

І тільки здивуєтесь, чого дивується т. Досвітній, що: „Великі майстри віддавали свої таланти до ніг тих вельможних, що могли піднести їх на п'єдестал велетнів, од ласки яких залежав їх добробут...“

Адже це нормально. Цілком нормально. Буття означає свідомість. І хіба в нашу епоху не служать справі диктатури пролетаріату багато таких митців, що роблять це лише тому, що пролетаріат єдиний може „піднести їх на п'єдестал велетнів“. Отже, можна не гніватись на Тіціана, Кореджіо, Гюїдо Рені, Помпео Батоні, Дольчі, Бернарда Строцці, Антоніуса ван Дейка, Рубенса, Йордаенса, Рембрандта, Альберта Дюрера, Гольбайна, Гранаха, Анжеліку Кауфман і інших, і інших за те, що вони служили панівним класам... Нам по щирості здається, що обвинувачувати їх в ідеологічній невитриманості не можна без того, щоб не потрапити в полон ідеалістичного розуміння естетичного розвитку людства.

Словом, треба піти в дрезденську бібліотеку (Sächsische Landesbibliothek) і в тінях зелених лямпових дашків помріяти про світову літературу, почитати Гете „Страждання молодого Вертера“ і знамениту Гайнівську „Подорож на Гарц“. Хемічна реакція з'єднання цих двох

80 гостро протилежних літературних речовин — гіркої сльози і розбишацького реготу — дає надзвичайний ефект, засвічуючи в серці мандрівника вогник філософічної по-смішки.

Щоб досягти його, треба, насамперед, перейти міст через Ельбу, від католицького кляштору до Нового міста. Не будемо говорити про надзвичайну красу цього моста Фрідріха Августа, збудованого за проектом архітекта професора Крайса, бо міст уже також описав т. Досвітній. Залишається нам зупинитися перед пам'ятником одному з Фрідріхів Августів, королів саксонських, збудованим другим Фрідрихом Августом, королем саксонським. Пам'ятник стоїть на базарному майдані Нового міста. На чотирикутньому постаменті з левиними головами на чотирьох кутах досить неуковерно підігнув передні ноги й зігнув коротку шию важкий золотий кінь, і золотий верхівець з непокритою головою, закутий у панцер, натягає однією рукою повіддя, а в другій тримає жезл. За пам'ятником починається безконечний сквер. Перед ним стоять високі шпилі, і на їхніх верхівках разюче горять золоті кола, а в них — орел Німеччини і герб міста — золотий дракон.

Ефектно, як і все в цьому згромадженні краси, в цьому вирізьбленому місті, Дрездені.

Бібліотека відчиняється десь о п'ятій. Ви ще маєте час. Ідіть у ворота чудового саду. Він — поруч. На воротах прочитаєте кілька десятків „Verboten“. Але ж ви не збираєтесь робити жадної шкоди, і тому „Verboten“ викликає у вас тільки посмішку.

Ельба, повногруда й каламутна, як жінка на картинах Рубенса або Йордаенса, широко пливе перед вами. Ви споглядаєте всю цю красу і нараз ловите себе на гарячому:

— Подорожую! Може, це сон — Ельба, галерея, замок, повний неймовірних коштовностей саксонських королів, дрезденська бібліотека і... радянська людина, що вихала з країни молодого соціалізму і споглядає архіви

мертвої краси, одгороджені камінним муром од тих, хто будував цю красу і навіть той мур...

Читачу! Даруйте мені цю експансивність. Але я думав у ту хвилину про те, що буде час, коли людина, замість читати бліді й нецікаві нотатки мандрівників, як ось ці, що перед вами, вийде ранком надвір і махне... Куди? У всі світи! У всі центри минулої культури, якщо та культура людину цікавитиме. А покищо доводиться читати тільки нотатки та вражіння, ґатунок літератури, позначений скрайнім і найдосадливішим суб'єктивізмом...

А втім, треба погодитися з думкою Мерінга: „Може, Дрезденська галерея була не меншим двигачем німецької культури, ніж палиця, що за її допомогою пруські Фрідріхи дресировали своїх салдатів“.

І якщо ви пристанете на цю думку, то вже значною мірою обороните себе од суб'єктивізму мандрівників, що мріють на березі Ельби про різні речі, що їм сподобались.

Тимчасом у вікнах бібліотеки зазеленіли вогники.

Я увійшов і за одну хвилину одержав картку (Tages Lesesaalkarte, № 14701). З квитком я зайшов до залі, тихої і таємничо зосередженої, як і всі залі в бібліотеках цілого світу.

Ніде людина не здається такою прекрасною, як у залі бібліотеки! Ніде не звільняється вона такою мірою від тягару дріб'язкових турбот і життєвих неприємностей, як у всевладному царстві книг. Тут із тихим, урочистим шелестом розпинається перед нею завіса, що за нею нечутними кроками ходить людська думка по сторінках тисячоліть... І людині розходяться глибокі зморшки, чоло спокійніше, із стиснутих губів злітає дрібна пристрасть, як шкаралуца розлузаної перед тим насінини. Людина міцніє духом, запалюється вогнем великої любови чи великої зненависти. Ви бачите, як обличчя їй то спалахує, то блідне, як очі то блискають упертою іскрою, то гаснуть.

І якщо це навіть супротивник ваш, то ви побачите, на що він здатний у тому смертельному двобою, що в нього ви з ним вступили...

Але цікаво, крім того, довідатись, чи скоро можна дістати потрібні вам книги. Я сказав п'ять назов. За дві хвилини книжки лежали передо мною на столі. І коли настав час іти з бібліотеки, я залишив їх на столі. Читача просять не турбуватися і не витрачати часу. Книги здадуть сами службовці бібліотеки.

Таке ставлення до читача мені сподобалось.

Після цього я одвідав Skulpturensammlung, де побачив погруддя Гете роботи Йозефа Германа, між погруддями Nicolaus I v. Russland і Alexandra Feodorowna Gemahlin Nicolaus I v. Russland. Дивно! Цьому великому поетові „щастить“ навіть мертвому... За життя і після смерті — між царів! Але, мабуть, легше йому було служити таємним радником Веймарського графства, ніж навіть мертвому стояти між таких двох осіб...

Skulpturensammlung! Можна заблудитись, як у глухому лісі, в цьому велетенському зібранні скульптури. Колосальні роботи Мікеланжело Буонароті та Андреа Верочіо. Моїсеї. Бахуси. Адоніси. Бартоломео Коллеоні верхи. Мельпомени з масками. Богині з такими стегнами, що на них можна будувати будинки...

І все це мертве. Мертве, як сама смерть. Тлін епох вкриває цей камінь і бронзу, мармур і гіпс. Велично і дивно. Але не хвилює. Мертве.

Разючий контраст — піти після цього в тяжкий і похмурий Schloss*, переповнений золотом і самоцвітами, що в шаленому танкові райдуг розбризкалися в довгій амфіладі низьких, облямованих люстрами королівських кімнат. Все горить. Золото — жовте, як свіжий мозок із кісток тих, що його збудували. Рубіни, як справжні краплі крові. Діаманти, мов „хрусталики“ з людських

* Замок.

очей, що повипадали з орбіт у страшній гонитві за ними на славу короля!

І чиїх, чиїх „хрусталиків“ тут немає!

Ось напис на пам'ятникові Августові другому:

„Август другий з божої ласки король польський, великий князь литовський, руський, пруський, мазовецький, змудський, київський, волинський, подольський, ліфляндський, смоленський і чернігівський...“

Можна було жити. Досить пристойний „прожиточний мінімум“...

Дивно!

Дивно!

Дивно... що тільки в шостій частині світу панує пролетаріят, а поза тим — і досі панують над ним короновані й некороновані королі. Королі вугілля. Королі заліза. Королі нафти. Королі гумових палиць...

Королі...

І над Дрезденом — дух королів. Хоч мертвих.

...І от я сиджу в ресторані. Молодий увічливий німець злегка вклоняється і також сідає до столу. Він читає газету. Його симпатичне обличчя раптом кривиться в посмішку.

— Ви бачили? Знову якась дурепа назвалася родичкою Вільгельма і обдурила ще більших за себе дуреп. Почитайте, коли маєте охоту.

— Дякую. Я вже читав про це в російській газеті.

— Хіба ви росіянин?

— Українець.

— Ізвідти?

— Так.

— Давно?

— Місяць.

— О! Надзвичайно цікаво. Як же воно там?

— Дуже добре.

— Я так і знав. Я завжди говорив, що тут не можна добитися правди. Е, більшовики, то, на мою думку, 83

84 справжній народ. З усіх партій у Німеччині я поважаю лише одну.

— А саме?

— Комуністів.

— То, може, ви партійний?

— Ні. Я агент фірми „Sen - Sen“.

Він простяг мені руку.

— Карло Цорн. Будьмо знайомі.

— Дуже приємно. Що ж то за фірма, що ви їй служите?

Цорн дістав картку, і я прочитав на ній:

Sen - Sen

Das beliebte echte vornehme

Mund - Parfüm

für Alle *

— Бачите, це такі маленькі чорненькі зернятка. Ви кладете в рот. Приємно. Свіжить і застерігає від кашлю, нежиту та інших неприємностей. Я приїхав із Кобленца. Сьогодні продав двом дрезденським аптекам на п'ять тисяч марок. Спробуйте. Прошу вас. Вам мусить сподобатись. Не бійтесь. Кладіть на язик. Отак, дивіться. Потім дайте мені вашу цигарету. Я зараз вам її поверну! О, будь ласка. Тепер запаліть. Ну? Приємно, адже правда? Надзвичайно приємно.

Я потяг цигарету і захлинувся гострими, холодними пахощами ментолу.

— Та це ж ментол!

— Так! Але це чудова річ. Я продав сьогодні таких флякончиків на три тисячі марок. Будь ласка, залишіть собі, я хочу вам подарувати. І також пакунок Sen - Sen. Цю коробочку передайте вашій дружині. Хай завжди кладе в рот одне зернятко Sen - Sen, як тільки надворі негода, вогко. Бо тоді легко застудитись, адже правда? Та цього ніколи не трапиться, як тільки ви вживатимете до цигарет цей наш препарат, а на язик братимете

* Сен - Сен, найулюбленіші справжні парфуми до рота — для всіх.

зернятко оцього препарату. Дивіться, я сам жадної цигарки не скупив без цього ментолу від того часу, як я його продаю. І я здоровий.

Він був такий переконаний і так переконував, що не можна було не переконатися.

— Ця фірма — ваша, чи що?

— Та ні! — відповів він дуже весело. Я тільки служу за агента. Сам я маю іншу професію. Батько мій м'ясник у Кобленці. Між іншим, прекрасне місто. Ви подорожуєте? Неодмінно заїдьте. Я також був м'ясником. От моя фотокартка. За роботою. Це зовсім не така югана професія.

— Хто ж каже?

— А потім кинув. Пішов на різні інші роботи. Ось тепер — за агента Sen-Sen. А батько й зараз працює. Я вам надішлю гостинця. Надзвичайні ковбаси. Будьте певні, тільки залишіть адресу...

Все це було так несподівано, що я не встигав йому будь-що відповісти. Нарешті мене цікавило одне: агент Sen-Sen, чи який інший агент?

Він запитав:

— Ви в якому готелі? У „Вікторії“? Чудово. Їдете зараз в готель? Дозвольте разом. Вип'ємо там кави.

І ми поїхали.

В ресторані готелю ми пили каву і провадили довгу розмову. Головним чином говорив Цорн. І головним чином про свій уряд, про соціалдемократів. І чистив же він їх, сердешних. Я нарешті запитав:

— Ну, скажіть будь ласка, як же так? Ви агент буржуазної фірми і лаєте свій буржуазний уряд.

Цорн засміявся.

— Нічого дивного! Я мушу жити, то я — агент. Але я б хотів жити краще, то я лаю уряд, бо він поганий уряд. Нарешті, коли вже з мене агент, то я мушу хвалити свій товар, бо то мені на користь. Я швидше його продам. А щоб хвалити, то найкраще самому повірити в те, що товар справді корисний. Так я й роблю.

„Цей уміє торгувати“,— подумав я, коли ми прощались.

Увечері я одвідав дрезденську оперу, одну з найкращих німецьких опер. Слухав у „Чарівній флейті“ (Zauberflöte) музику Моцарта. А другого дня виїхав із Дрездена.

На Прагу. Через Шандау.

Саксонська Швайцарія.

Гори.

Ліс.

Потяг залізним черв'ячком підлазить до станції. Ви їдете на Прагу, але в Шандау робите зупинку на кілька годин, бо вам хочеться полазити по горах, подивитись на це маленьке місто що все складається з самих готелів, ресторанів, крамниць.

Влітку тут буржуазія відпочиває. Тоді в лісах, на горах Саксонії, живуть шпарким життям численні буфети, а готелі Шандау ледве витримують навантагу.

А зараз—холодно. Пустеля. Падає сніг. Одинокий катерок перевозить через ріку—в місто. Ріка темна, порожня й байдужа. Готелі стоять замкнені. Лише де-не-де в низьких ресторанчиках цокають об стіл важкі кухлі та хлопчаки пробують щастя на апаратах—грають на гроші.

Я підіймаюсь пустельною дорогою—вгору і вгору. Іноді назустріч промчить мотоциклет. На будинках, що туляться по схилах над дорогою, сумують вивіски: „Кімнати“, „Обіди“, „Спокій“.

Уже місто лишилось далеко—внизу, в улоговині. Тоді я звертаю на стежку, що круто пнеться на гору, в сосновий ліс. Нога сковзається по мокрих дерев'яних сходах. Але глибока тиша і пах сосни всмоктують у себе людину.

Я підіймаюсь вище й вище, аж доки не губляться останні звуки на подвір'ях саксонців.

Тоді на горі — тиша й самотність. І „сосни гудуть“... Нігде правди діти, — гудуть, як у Миколи Хвильового. До того ще й півень закукурікав десь унизу. І закукурікав він зовсім по-українському („темна наша батьківщина“)...

А сніг падає легкою мережкою. Падає з неба на сосни. Потім із сосен падає. Кволий, легенький сніжок. Падає і розтає. І півень кукурікає. І така далека та людина, той півнів господар. Одірвана од цілого світу. І нічого вона не знає, що робиться, наприклад...

Тут я післав руку до кишені і витяг жмуток паперів, що про них був давно забув, ще як виїздив із Харкова.

Розгорнув.

Матеріяли останньої вуспівської товариської зустрічі.

Далекий у ту мить від літературних суперечок, я з насолодою пригадав ті останні вуспівські збори, що на них ми говорили про Франка, а потім товариші розважались експромтами. Я прочитав і весело, на всю гору, зареготався над експромтом Антона Шмигельського:

... .. кида ВУСПП

Валізку в руки і — бувайте.

— Європа жде мене, клянусь,

Не дурно мовам я учусь

І вже суботу зву я — Freitag*.

Мені стало так весело, що відразу прокинувся апетит. Я зійшов з гори і почапав у місто.

Там, у затишній і теплій „шпайзеціммер“ я замовив собі обід і, взявши до рук „Саксонську Ельбгазету“ („Sächsische Elbzeitung“), знайшов у ній одну маленьку, але пекуче цікаву телеграмку, яка знищила в пень мої філософські міркування про бідолошного саксонця, що живе на світі й не знає, що робиться в Радянському Союзі. Я помилявся! „Саксонська Ельбгазета“ подає

* П'ятниця.

88 своїм читачам „усі“ відомості про Радянський Союз. Отже той „бідолашний“ обізнаний навіть на такому :

„Росія

Єдине командування в Червоній армії. Реввоенрада Радянського Союзу встановила єдине командування в Червоній армії, як нас повідомляють із Москви через Рівне. Інститут політичних комісарів, що був за часів громадянської війни, касується. Командир частини одночасно є і політичним комісаром. На ньому єдиному лежить обов'язок політичного виховання військової частини“ *.

Якби раптом я довідався, що всі німці перестали пити пиво, я б і тоді не був такий здивований, як цією телеграмкою — в горах, у маленькому містечкові на кілька сот будиночків, та ще прочитаною за столом у „доброго“ старого німця, господаря поганенької ідальні!

— Діла! — вигукнув я, коли кельнерша допитувалася в мене, що я маю взяти на друге...

Тут увійшло троє хлопчаків, що на їхніх обличчях, ковнірцях і краватках було написано: „Нічого схожого, які ми хлопчакі? Ми вже дорослі“. Випили пива й почали грати на більярді. Кілька парубків, видать, шандавські „серцеїди“, мовчки сидять за столом. П'ють і „споглядають“. Кельнерша дивиться на одного красеня, що допіру увійшов, і дивиться зовсім не байдуже. Особливо ласкаво вона бере його пальто, подає йому пиво й цигарети. Він сидить десять хвилин і раптом платить і зникає. Кельнерша дивиться йому вслід із глибоким жалем, сумно, а потім сідає до столу, починає розлупувати ножем горіхи і смаковито їх пожирати...

Хлопчаки заграли партію в більярд і приступають до автомата, що висить на стіні. Вони кидають монету в дірочку, крутять коліщатко з дротяною мережею і з кулькою всередині, спускають пружинку й чекають

* „Sächsische Elbzeitung“, № 282, 1 — XII — 1928 p.

наслідків. Автомат висипає їм їхній виграш, що складається з програшів попередніх аматорів від цього мистецтва. Або ж і їхні монети „застряють“.

В кімнаті вже нікого немає, крім корчмаря, типового німецького бюргера — з волом і з пузом, та кельнерші — білої, дебелої німкені, що прибрала тепер добродушного вигляду. Корчмар зливає пиво з недопитих кухлів в окремих кухоль і ставляє його під застойку. Певне, для якоїсь „утилізації“.

Ще за кілька хвилин до корчми привалює чоловіка з п'ятнадцять поважних бюргерів з жінками. Всі вітаються з корчмарем та з його фразою і йдуть до окремої кімнати.

Це — почесні гості. Питимуть пиво.

І так це все нудно та одноманітно, що ...

Ну й побут...

4

За кілька годин поїзд зупинився на німецько-чеському кордоні. І коли він знову рушав, то пасажирів і валізи вдарилися об стіни вагону.

— Заступив чеський машиніст ... — пробурмотів один німець і досить енергійно вилаявся. — Повбиває, чорт би його забрав!

Однак, без жадної жертви ми доїхали до Праги. Поїзд зупинився на Масариковому „надріжжі“*.

Ви в центрі чеської промисловості.

Темно, похмуре, задимлене місто.

Середньовічне місто, повне принад для романтиків і містиків.

Іще не встигли візники одірвати пасажирів ні руки, ні гудзика, як хмари проституток пропливли перед ним, туркочучи всіма мовами „великих держав“ і всіма мовами обіцяючи тисячі „принадних речей“ за невелику ціну.

Місто романтичних злочинів і спиритизму, як запевняв мене один місцевий поет.

* Вокзал Масариків.

Місто історичної давнини, пам'яток боротьби і поразок. Старий університет. Один із найстаріших у цілій Європі. Іван Гус. Сліди Габсбургів. Єзуїти. Католики. Протестанти. Старі годинники. Хрести на брукові біля ратуші...

Колосальний арсенал для романтика!

Але я щиро раджу вам, читачу, раніше, ніж читати цей розділ, узяти до рук „Нотатки мандрівника“ т. О. Досвітнього і перечитати в тих „Нотатках“ розділ про Чехословаччину, якщо ви не встигли зробити цього раніш. В коротких і стислих нарисах автор „Нотаток“ подає надзвичайно цікавий матеріал про сучасну Чехословаччину і зокрема змальовує Прагу. Перечитавши книжку т. Досвітнього, ви пробачите мені блідість мого викладу. Бо я подам лише ліричний акомпаньямент до суворо викладених т. Досвітнім фактів. Це найбільше, на що я можу піти: зарані признатися, од чого я „одштовхуюсь“, бож відмовитися зовсім бодай від короткого нарису про Прагу — це понад сили мандрівника...

Отже, старий годинник, що на ратуші, біля Прашної брами, годинник Orloj, збудував Jan Růžička біля півтисячі років тому. А й досі, рівно о дванадцятій годині вдень, відчиняються нагорі біля годинника двері і разом з дванадцятьма ударами годинникового дзвону виходять дванадцять апостолів, півень кукурікає, смерть дзвонить у дзвінок, турок махає головою і багатир стукає палицею та трясє кисетом з дукатами. Сонце, місяць, земля й інші планети рухаються механізмом годинника. Циферблат обертається раз на рік, і, таким чином, громадяни Чехословацької республіки мають можливість щоденно перевіряти не лише годину, день, місяць і рік, а ще й ім'я того святого, що в його день вони живуть, їдять „кнедли“ і складають у банк легковажні „корони“.

Тому нас не дуже цікавить легенда про самого Яна Руже, що йому за цією легендою викололи очі, щоб він, бува, не зробив іще комусь такого самого годинника. Бо, хоча Ян Руже й примудрувався потім зіпсу-

вати свого незвичайного годинника, та годинника таки реставрували, і він продовжує безпосередньо впливати на хід історичного розвитку чехів...

Щождо легенди, то не дуже то вона нас здивує. Вискоти очі — це примітив. Так і цар Іван Грозний міг зробити з будівником церкви Василя Блаженного.

Не дивує нас і легендарна княгиня Лібуша, що нібито стала колись на Вишеграді і ніби уві сні прорікала: „Я бачу, як стане тут велике й славне місто“... Прага тобто. Бо також і Гедемінові, литовському князеві, приснилось чи привиділось, як відомо, те саме перед тим, як закладали місто Вільно. „Я бачу, як стане тут“... і т. д. — говорив князь Гедемін.

Але двадцять сім хрестів у брукові, мозаїка з білих камінчиків — це не легенда. Хрести у вас під ногою. Ви ступаєте на них і маєте рацію сказати: „тут на кожному кроці — історія“... Австрійсько-цісарсько-католицька реакція прилюдно скарала на горло двадцять сім чеських шляхтичів за те, що ті повстали були проти цісарства. Це було після битви на Білій горі. Протестанти програли її, а з нею разом і чеську самостійність... Голови двадцяти семи шляхтичів десять років висіли в клітках на вежі біля Карлового мосту. По тому їх спалили біля ратуші... І от на тому місці — двадцять сім хрестів.

Карлів міст — через Велтаву. На ньому багато слідів єзуїтської політики. Єзуїти будували імпазантні речі. Постать Христа з єврейськими написами і постать Яна з Непомуки впадають вам ув око, коли ви йдете цим мостом. Ян з Непомуки був сповідником жінки короля Вацлава IV. Як водиться, король сумнівався в чеснотах жінки й хотів від сповідника довідатися про вчинки королеви. Ян не сказав. І його скинули з мосту в Велтаву. А потім поставили постать ще й рельєф на бар'єрі мосту зробили: Яна з Непомук скидають з мосту в воду...

Цим мостом ви йдете до гори Градчани. Ви хочете подивитися замок, де жили Люксембурги та інші.

Тут же — готичний кляштор, що його почав будувати Матейс Аррасу, а закінчив Парлер. Цей витвір XV сторіччя примушує вас захолюнути на місці. Такої готики ви ніде, крім Кольна, не побачите. Все те, що зробили Матейс Аррасу та Парлер, здається неймовірним. Тільки побачивши на власні очі цю божевільно складну будівлю, можна зрозуміти, чому такі кляштори будувалися протягом довгих десятиків років, до сотні років, як собор у Кольні.

Між іншим, 1928 року знайшли десь у цьому Градчанському кляшторі труни й пам'яткові дошки Аррасу та Парлера. Містикою, середньовіччям, задушливою історією дхне од замку, од кляштору, од цілого Граду.

Є тут і „новіша“ річ, добудована в середині XIII сторіччя при королеві Оттокареві II. Це — знаменита вежа Даліборка.

Страшна в'язниця Даліборка. Була вона спочатку просто оборонною баштою, а на початку XVI сторіччя її почали „використовувати“ як державну в'язницю. Першим в'язнем був у ній шляхтич Далібор із Козоїдів, що забрав був маєток свого сусіди Адама Плошковського. Після цього сміливого вчинку він сконав у цій страшній в'язниці, закатований на „дотепно“ зробленому приладі, що звалося „скрипкою“...

Справжній містичний жах охоплює вас, коли ви увіходите в середину в'язниці. Перша „кімната“, так би мовити, „передпокій“. Страшні закапелки в стінах, де можна тільки стати або сісти. Там, за ґратами, димом душили в'язнів. Для цього — збоку спеціальна піч. На стінах у тих закапелках під дротяними мережками ще зберігаються „малюнки“, зроблені кров'ю в'язнів.

Звідци спускаєтесь камінними, покрученими сходами в долину. Кругле приміщення, глухе, як камінна пляшка. Посеред підлоги — дірка. Навколо неї приковували засуджених на голодну смерть. Одного з них спускали в ту дірку ще нижче, в льох. Останній збанок води шматок хліба ішов за ним. Коли невдаха помирав, то

згори спускали найближчого по черзі кандидата. І цей, якщо не бажав залишатися в товаристві свого мертвого попередника, скидав його ще нижче, в дірочку, аж в останній льох, на спід... Туди ж таки ішов за день — за два і він сам...

Останньою збожеволіла і вмерла у цій в'язниці пані Марія Катерина Заградкова. Віддали її за старого та поганого шляхтича Заградку. Не змігши зносити його нечуваної жорстокости, пані Марія Катерина намовила слуг, і ті одсадили її мужеві печінки. Пані Марію Катерину засудили на смерть. Але цариця Марія Тереза „змилосердилась“ і замість покарати негайною смертю вкинула Заградкову до тієї „симпатичної“ пляшечки. Там вона й збожеволіла і померла...

І коли всі ці історії розповідає вам молода чешка, що тепер, доглядаючи Даліборку, має добрий зиск на тих колишніх муках, вам мимоволі починає ворухитися чуб.

Тоді ви йдете подивитись на речі, хоч і не такі страшні, але не менше цікаві.

Це — будиночки альхіміків. До цього часу збереглися лябораторії цих завзятих і фанатичних шукачів „філософського каменя“. Тепер з тих лябораторій — кухні, і в них хазяйновиті чешки варять собі каву. Але ви не пройдете спокійно цим вузьким, покрученим провулочком з будиночками-печерицями. Чешки відразу помітять, що ви цікавитесь штучним золотом і хотіли б побачити лябораторію ваших попередників. І коли вам не скажуть, що тут лябораторія самого Рудольфа IV, цісаря австрійського, славетного альхіміка з династії Габсбургів, то, в кожному разі, назвуть ім'я якогось іншого, не менш мудрого і славетного. Ви заплатите дві корони і увійдете в хатинку. Тут вам покажуть малесеньку кухню і продадуть кілька листівок із малюнками Праги, Даліборки, Града, Івана Гуса на вогнищі...

Все це ще більш нагнічує вас. Ви йдете присмерком — темними завулочками, і вам здається, що десь аж від Констанції лине предсмертний поклик ректора Празького

94 університету, Івана Гуса, що його не могли врятувати від смерти „залізні листи“ Зигмунда третього... Вам здається, що тінь Валенштейна, забитого цісарським поручником Бутлером у замкові Егер, впливає з-за рогу і йде вам назустріч...

Не лякайтесь.

То постать цілком реальна: агент таємної поліції, що йому доручено стежити за кожним вашим кроком. Він не зачепить вас, аж поки... Але про нього далі.

Покищо послухаємо лише нашого молодого чичероне, колишнього галицького жовніра, емігранта, людину цілком радянської орієнтації.

Ми прийшли до готелю, і він розповідає:

— Вчора, як ми з вами попрощалися, той пан мене затримав.— Ви звідки його знаєте? — питає.— Кого? — А того советського списувателя.

Я перебив мого чичероне:

— Як він мене назвав?

— Советський списуватель.

— Що, він здурів?

— Е, ні, то ви не розумієте. Списуватель то є по-чеському письменник.

Я заспокоївся. Це інша річ. А то ще агент таємної поліції хоче піймати тебе на списуванні...

— І що ж?

— Звідки, кажу. Нам мама разом колисанки співала... Та й уже... А що він мені? Куди він мене вижене?... Я б сам радий був на Радянську Україну... Та ніяк дозволу не дочекаюся...

І скільки їх чекає дозволу!.. Та частина еміграції, що давно пережила свої помилки, частина, що для неї еміграція справді була помилкою, чекає тепер, працює над собою, намагається всіма силами виявити свою радянську орієнтацію. І дивиться на вас благальними очима...

А інша частина... Про неї так розповідав мені український поет, музикант і філософ із західно-українських емігрантів, що його ім'я я змушений, на жаль, приховати.

— Ви кажете еміграція. Яке її громадське життя. Ви не чули казки про гнилого шура? Не чули. То я вам розповім.

То є вигідна для цього казка...

„Одного разу був селянин на ярмарку та й не продав своєї корови. То він собі повертає домів та й веде тую скотину невеселий. А на дорозі сидить, знаєте, циган. От він ся подивив на газду та й питає:

— Купив корівку?

— Ні,— відказує му газда,— водив продати, а й не продав.

— Ото дурний чоловік! Мати корову, та не вміти продати. Хе!

А чоловік, знаєте, дивиться на цигана, бачить — лежить біля нього на дорозі гнилий шур. Чоловік і горить до цигана:

— Знаєш що, як ти такий мудрий, то з'їси отого шура, а я тобі віддам корову задурно.

— А віддаси?

— Кажу тобі, то вже правда.

— То я зараз його з'їм!

Бо циганові то не завадить ще й не таке. От він береться до того шура й починає його їсти. І добре їсть, аж злякався селянин. Бачить — половину вже з'їв. А що, як цілого з'їсть?

Але циганові таки завадило. Чує — не з'їсть. Бачить, що програв, так нехай же хоч не задурно. Він і каже до селянина:

— Ти бідний чоловіче. Тепер ти бачиш, що я цього шура з'їм, бо мені що? Ось уже половини немає. Та й будеш без корови. А мені тебе шкода, і діточок твоїх. З'їж ти цю другу половину, то я тобі віддам корову.

Мусів був селянин братися тепер сам до шура. Навдуся та й з'їв.

— Тепер ми квити,— каже циган.— Веди свою корову. І розійшлись кожний своїм шляхом“.

Але навіщо вони з'їли ту погань?..

Поет здригнувся від огиди. За хвилину він додав :

— Отак і наша еміграція. Вона не живе, а гниє. Вона не має жадного громадського життя, жадної акції. Вона гризеться між собою, оббріхує, ненавидить своїх „ближніх“, підлабузнюється, льокайствує, пливає у власній погані, і щодня один з другим їсть гнилого щура...

— І все таки... уряд їх тримає на чеській землі й підтримує коштом своїх робітників і селян,— гірко зауважив другий товариш, що сидів з нами.

— То маєте уявлення про уряд!— злісно, із ненавистю вигукнув чех.

... Увечері третього грудня ми одвідали театр „Освобожене дівадло“. Це формально лівий театр. Грають у ньому, між іншим, і письменники. Але п'єска, що ми її бачили, навдивовижу порожня. Театр намагався дати щось подібне до сатири на детектив. Та йому не пощастило.

В другому театрі йде „Хрест святого Володимира“ — інсценовка відомого вірша Гавлічека Боровського, перекладеного колись українською мовою від Івана Франка. Театр „усучаснив“ його, скільки міг. Автор цим віршем упорскував був у чеські серця певну дозу скепсису до сподіванок на визволення, що мало прийти від старої царської Росії, звідти, де Київ, „мать городов русских“, де святий Володимир — джерело світла й християнської любови... Театр зробив з цього вірша досить антирелігійний спектаклик... Грають п'єсу á la „синя блюза“.

І оце все, що має Прага, столиця Чехословацької республіки...

5

За два дні в Студентському домі влаштували літературний вечір, на якому мені довелося виступити з доповіддю про сучасну українську літературу та з читанням творів.

І от після вечора до мене підійшло кілька студентів, членів „Громади радянського студентства“. Є така „громада“ в Празі. Складають її ті, що „чекають до-

зволу“... Ті, що караються за свої помилки і справді прагнуть до того, щоб Соціалістична Україна колись їм подарувала їхні тяжкі гріхи і прийняла на свої землі.

Після довгих і настирливих подяк та висловлювань один із них запитав:

— А ви знаєте, товаришу, хто то сидів у першій рядку, якраз проти столу?

— Ні. Звідки я можу знати?

— То поліцмейстер. Він любить ходити на такі вечори, як хто приїздить із радянських письменників. Це, — каже, — для мене корисно. Я дістаю свіжу інформацію...

Мені, звичайно, було дуже „приємно“ почути таку новину.

— Що ж він, задоволений лишився? — спитав я.

— Е, не дуже...

Студенти зареготали.

— Не сподобалось...

По тому товариші запропонували подивитися будинок, що в ньому „жив Фауст“, і... піти до Флеків.

Пішли.

Флекі — це також знамените місце у Празі. Флек давно помер. Але пивниця його стоїть на тому самому місці. Грубезні шари лепу й традицій осіли на її темних стінах. Пиво, що тут варять, продається й випивається на місці. Ніде, тільки у Флеків! Фірма існує близько трьох-чотирьох сторіч. Навіть сами чехи точно не знають, коли її засновано... До пива чехи беруть гірку редьку, після якої людина не може не пити... Гострі пахощі і такі ж гострі пісні мало не валять столів і стін. Чех приходить сюди з цілою родиною. Але це не заважає гостям поводитися дуже вільно.

Словом, з великими труднощами ми добилися столика в цій фабриці артеріосклерозів та „бичачих серць“*.

* Од споживання пива у такій кількості, як його споживають німці та чехи, людське серце перероджується на бичаче (*Cor bovinus*) — так запевняє медицина. Автор радить повірити їй.

І, як тільки ми сіли, заговорило серце людське. Один із товаришів звернувся до мене з проханням підписатися на листівці, що він надсилає до своєї милої в Галичину...

Ви дивуетесь, читачу?

Так, я так само був узяв це за жарт. Та де там! Товариш таки щиро прохав...

Тоді Поет розповів мені, що є в них такий звичай: як хто надсилає листа до милої, то їй приємно буде прочитати під тим листом ще й підписи його приятелів. Особливо ж, коли то буде літераторів підпис!..

Хай бачать люди, які файні приятелі у її нареченого.

А надсилав він їй смішну листівочку з булдогом, що залицяється до червоногубої з породи „*Canis vulgaris*“.

Другого дня я одвідав Поета на його вбогому приміщенні, десь на передмісті. Був там і той товариш.

— Ви не дивуйте, — виправдувався він. Та товаришка, що я їй подав листівку, вона велика прихильниця талантив...

Його широке, масне обличчя розпливлося в неможливо наївну посмішку, геть аж до самих вух. Зуби, великі й міцні, як лопати, радісно заблищали.

Сорочка на ньому була посічена неблаганним часом, ніби її сточили миші. Ковнірець мав непоправний ухил збігатися вірвовкою. Але все те не обходило веселого й життєрадісного юнака. Він усе посміхався своєю колосальною посмішкою, та все розпитував про життя на Радянській Україні, радіючи з усього, мов дитина.

— От! Мені аж не віриться, що ото воно так... Що українці ото можуть свою культуру... і їм той... не боронять. От!

На столі лежало кілька тістечок до чаю, булочки, трохи масла й ковбаси. По-студентському скромно, але й по-студентському щиро. Юнак одною миттю впорався біля тих ласощів, коли ми сіли до столу. А потім здивовано глянув на стіл, на Поета:

— Я таки тебе сьогодні порядно об'їв. Еге?..

І голосно й щасливо зареготався.

Він мене страшенно зацікавив.

Поет розповів мені потім, що цей юнак двадцять другого року тільки почав учити абетку, за два роки склав іспити за вісім класів гімназії, далі скінчив університет і нині закінчує докторат із філософії...

От тобі й листівка з булдогом...

6

Років із два тому Володимир Сосюра написав і надрукував був у „Червоному Шляху“ велику річ, поему — „Відповідь“. Відповідь українському поетові, фашистові Маланюку на його „Послання“ до наших радянських поетів. З приводу цієї „Відповіді“ мені розповіли товариші в Празі цікаву річ.

Став фашист Маланюк „мучеником“ за українську ідею після того, як Володимир Сосюра опублікував свій гнівний твір. Емігранти молитись почали на Маланюка. За українство страждає... Душу за нього віддасть... Сосюра пророчить йому близьку смерть від кулі чи від шабляки, що засвистить у вихорі революції...

І от приїхав до Праги польський поет Івашкевіч. У консульстві влаштували вечерю. За столом сидять: польський консул, поет Івашкевіч, чеські письменники, Юліус Фучік, Їжі Вайль, Здена Анчікі „страдник“ український, Маланюк.

До Івашкевіча звертається один із чеських письменників:

— Що там у вас з українцями? Здається, їх душить ваш уряд? Як ви на це реагуєте?

Івашкевич знизав плечима:

— Так то ж бидло, просе пана. Наш пан староста б'є їх по морді, щоб вони дали свої голоси на польську листу. І вони дали. Бо то є бидло.

Чеських письменників ця відповідь обурила. Вони звернули свої очі на українського поета, „страдника“ Маланюка.

100 — Чого ж ви мовчите? Як ви на це дивитесь? Нам здається, що ви мусіли б якось реагувати. Та можна вдарити за таку образу!

Але „страдник“, що „душу віддає за українство“, мовчки попивав із свого бокалу.

Тоді підвівся польський консул і, задоволено посміхнувшись, підійшов до „страдника“.

Чеські письменники чекали... Що буде? Маланюк підведеться і...

Нічого страшного не сталося. Польський консул просто „похлопав“ Маланюка по плечі й промовив:

— Е, що ви! Це наш українчик...

І Маланюк був на десятому небі від щастя.

І такі... такі підлі й принижені льокаї мріють „повернути“ Україну!

.....
Скоро я виїхав із Праги. Коли я виходив із Радянського консульства, де мені готували візу знов до Німеччини, від протилежних воріт одлипло дві постаті й пішло за мною.

Ті ворота теж знамениті в Празі. Вони — проти Радянського консульства, і цього досить. Якщо вам доведеться в невідкладній справі зайти до консульства увечері, то, виходячи звідти, ви побачите, що з протилежних воріт виїздить автомобіль. Він, бідолашний, неодмінно застряне в тих проклятих воротах і довго не зможе з них виїхати. Його прожектори тимчасом силкуються йому допомогти і світять на вас чим дуж... Шофер, звичайно, „фотоаматор“. А що ж йому робити, як застряв?... Хоч фотографує вас, і то веселіше...

Удень біля тих воріт „продають бензину“... Для цього й будочка.

Одна постать нагнала мене біля вітрини. Я зупинився, щоб подивитись на таку далеку від політики річ, як жіночі строї. Постать підійшла і, звичайно, запитала:

— Ви пан Шостак?

Я зробив здивоване обличчя.